

RECENSIONS

CARLES I POMAR, Àngels.

Domingo Cirici Ventalló. Un periodista terrassenc a Madrid.

Terrassa: Fundació Torre del Palau, abril del 2007 (Àmfora, 5; Els Llibres de Terrassa). 201 pàgines.

Estem d'acord amb el catedràtic Enric Ucelay-Da Cal, autor del pròleg del llibre que tenim entre mans, quan destaca la importància de poder disposar de bones biografies de personatges *secundaris*, tot i que prou importants i influents en el seu temps, però que amb el pas dels anys han anat quedant oblidats. A l'obra que tractem, Àngels Carles rescata la figura d'un d'aquells personatges arraconats pel transcurs de la història, en *Domingo Cirici i Ventalló*.

Vida i obra van estretament lligats, a la biografia que se'ns presenta de Domingo Cirici, com no podia ser d'altra manera en tractar-se d'un periodista i autor literari. Així, l'obra s'estructura a partir del *cursus honorum* d'en Cirici, a partir del relat de la seva ascensió com a periodista des de les seves inicials col·laboracions com a aprenent al diari *La Comarca del Vallès*, de Terrassa, fins a la seva consolidació a un dels diaris més importants de Madrid, com va ser *El Correo Español*, passant pel seu treball a diversos mitjans de Barcelona.

Abans de relatar-nos l'ascens del personatge, l'autora, amb bon criteri, ens fa una extensa introducció on ens explica en quin ambient neix, creix i es desenvolupa inicialment el nostre

protagonista. L'ambient no era altre que el d'una família ben significativa de l'efervescent Terrassa del final del vuit-cents, els Ventalló. Cal dir, però, que el bon coneixement que l'autora ens mostra de la família materna del protagonista no sempre s'esdevé oportú a l'hora de situar-lo, ja que molta de la informació que ens proporciona va més enllà de la que considerem rellevant per a entendre el personatge i el context en què es desenvolupa inicialment.

Als capítols següents s'estructura la biografia de Domingo Cirici a partir de la seva ascendent carrera de periodista. És a partir d'aquests capítols quan ens adonem que podem seguir fil per randa l'evolució del personatge, evolució que sembla anar estretament lligada al desenvolupament de la seva professió. El repàs als articles de Domingo Cirici és una excel·lent ocasió per a tenir contacte amb diversos aspectes de la vida política del final del XIX i el començament del XX, gairebé de primera mà i tenint en compte que la intencionalitat del periodisme de l'època no era només la d'informar, sinó també la d'adoctrinar, la de donar una determinada visió de la realitat, amb unes finalitats clarament polítiques. És per això que la mateixa autora ens parla indistintament d'en Domingo Cirici com a periodista i com a publicista.

La carrera periodística que se'ns relata exemplifica perfectament la professió i l'ambient periodístic d'aquest període. Fins i tot en les seves cròniques de successos, l'opinió del periodista es

trasllueix i resta lluny de l'esperit imparcial i objectiu que se li ha de suposar, a més de voler transmetre la veracitat dels fets. Qualsevol esdeveniment esdevé important en la mesura que permet reflectir una debilitat, una crítica que es pot imputar al govern de torn. Posar el dit a la nafra és l'objectiu del publicista, el qual, a partir de la crítica a l'altre, pot expressar la seva opinió, la ideologia alternativa que defensa. Serà aquesta una constant de la seva carrera periodística, que ens permet anar revelant quines eren les seves opinions sobre els fets més diversos que li toca relatar i, particularment, sobre les vicissituds històriques que viu l'Estat espanyol aleshores: crisi econòmica finisecular, pèrdua de les colònies, vagues obreres, el caciquisme, l'incipient catalanisme... I sempre ho farà amb un estil propi i diferenciat, caracteritzat per una fina ironia, que serà el fonament de la seva obra de ficció.

És a partir de l'inici de les seves col·laboracions a *El Correo Español* quan Domingo Cirici exerceix plenament de publicista del partit carlí, que aleshores dirigeix amb mà ferma Vázquez de Mella. I és que, un cop fracassada la lluita armada després de la desfeta de la Tercera Guerra Carlina, i restaurada la monarquia borbònica, el carlisme finisecular adopta una nova estratègia per a aconseguir que el seu candidat es mantingui com una opció que calgui tenir en compte, en un marc de desgast dels partits de l'alternança. La propaganda, la premsa, l'organització i

la tribuna varen ser els mitjans utilitzats per a modernitzar el partit, mantenir els fidels a la causa i provar d'atreure'n de nous.

El paper que des de la cúpula carlina s'atorga a la premsa és fonamental: es considera que ha de ser el principal referent per a poder dotar el partit d'unitat d'acció i conduir-lo cap a la modernització necessària perquè continuï essent una opció política vàlida per a molts ciutadans de l'Estat. La funció de la premsa no ha de ser altra que donar "visibilitat" al partit i evitar que quedi arraconat pels liberals i els conservadors, que es van alternant al poder. En aquest context, el 1888 Lluís M. de Llauder funda, seguint instruccions de la cúpula del partit, *El Correo Español*, que s'erigeix com l'òrgan oficiós, el mitjà d'expressió dels seus dirigents, en un moment delicat en què s'acaba de produir l'escissió integrista dins el carlisme. Tant quan fa de reporter com d'articulista, Domingo Cirici destaca per la seva fidelitat a la causa carlina i assisteix a tota mena d'actes i commemoracions, de les quals feia la crònica corresponent, i fins i tot arriba a entrevistar-se amb Don Jaume de Borbó, de qui va fer un retrat ben entusiasta i sobre qui va escriure una obra l'any 1913.

Un altre dels aspectes de la vida de Domingo Cirici que l'autora destaca és la seva curta però intensa carrera política. Curta, perquè els dos intents d'aconseguir un escó de diputat pel partit carlí no van ser reeixits, però intensa pel

desgast que li va suposar implicar-s'hi d'una manera tan forta. Segons l'autora, el poc suport rebut per la cúpula del partit va fer que Domingo Cirici prengués la determinació d'allunyar-se un xic de la causa i treballar alhora per a un altre diari, *El Debate*, de caire conservador però sense vinculacions a cap partit polític.

La implicació de Domingo Cirici en el seu paper de crític implacable del sistema polític de la Restauració i en la seva funció de propagandista de la causa carlina arriba al punt que es convertirà en un popular autor de novel·les satíriques carlines. *La República española en 191...*, *Memorias de Muñoz Villena*, *El secreto de lord Kitchener* o *La tragedia del diputado Anfruns* són algunes de les seves obres, a les quals caldria afegir contes breus, que també publica. A partir d'arguments folletinescos i de l'ús d'una gran ironia, Domingo Cirici reparteix crítiques a tort i a dret i defensa els interessos de la causa carlina.

La riquesa de l'obra de Domingo Cirici queda perfectament reflectida a l'obra que se'ns presenta, per bé que la mateixa autora confessa que no pretén analitzar a fons els diferents perfils d'en Cirici. És una llàstima que no ho faci, ja que trobem que informacions molt valuoses "es perden" enmig del relat de les seves peripècies i ens manca un resum, un lloc on s'apleguin aquestes reflexions sobre la seva ideologia política, sobre el seu tarannà periodístic o bé sobre la seva carrera literària. Suposem que l'ànim divulgatiu de l'obra

limita l'aprofundiment sobre aquests aspectes, que l'autora sembla dominar perfectament.

Tot i això, no ens cansarem de lloar l'esforç fet per l'autora en voler reconstruir la carrera periodística d'en Cirici, tenint en compte les fonts disponibles i la dificultat afegida de la informalitat de l'ofici, en el sentit que el periodista podia treballar per a diversos mitjans alhora, podia no signar els articles o informacions o bé fer-ho sota pseudònims diversos, etc.

A partir del coneixement de la vida i l'obra de Domingo Cirici ens podem fer una idea molt més rica de les vicissituds socials i polítiques d'un període sovint poc tractat per la historiografia com van ser els primers anys del segle XX. La biografia d'en Cirici també ens permet endinsar-nos en una ideologia política, el carlisme, que en aquells anys va tenir a Catalunya una importància i una força que ara menystenim per causa del seu declivi posterior.

Enric Sanllehí i Bitrià

CARDÚS I ROS, Salvador (director). **Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi.** Terrassa: Diari de Terrassa i Barcelona: Lunwerg Editores, 2005. 335 pàgines.

Terrassa és una ciutat construïda, en el sentit físic i cultural, amb l'esforç i el treball de milers d'homes i dones de diferents indrets del nostre país, Estat i

món, no gens diferent, en això, d'altres ciutats de Catalunya i de totes les ciutats.

Salvador Cardús, director de l'obra, ha disposat d'un grup d'investigadors d'una professionalitat excepcional i el resultat ha estat el que hom podia esperar: un excel·lent llibre sobre el fet migratori en tots els seus vessants. Al treball, el lector hi trobarà, a més a més, dades estadístiques sobre població, econòmiques, de coneixement del català i d'escolarització, una cronologia local i nacional, un gran recull de testimonis directes dels esdeveniments i una elaborada bibliografia. Elements que fan de l'obra una fita important en la historiografia local contemporània, que contribueix al coneixement del nostre passat i que anima els historiadors locals a continuar endavant, malgrat el treball feixuc i poc reconegut de la investigació històrica i social.

L'obra, publicada en format col·leccionable pel *Diari de Terrassa* i que consta de dinou capítols, ens parla del nombre i l'origen de les persones (immigrants o no), de la construcció del seu espai vital (l'urbanisme), del seu treball (l'economia), de l'organització política de què en cada moment van poder gaudir o patir al llarg del segle XX (monarquia, república, dictadura i, finalment, monarquia parlamentària), de la llengua pròpia del país i de les dificultats materials i polítiques del procés d'escolarització dels nous ciutadans, de les formes d'organització del fet religiós ja existent (la catòlica i la protestant),

l'imposat (el nacionalcatolicisme) i el de nova conformació (els capellans obrers). Sense oblidar l'associacionisme cultural i el seu vessant socialitzador, a més de la mateixa autoorganització dels nouvinguts al voltant dels seus orígens geogràfics, però alhora també al voltant dels nous moviments democràtics. La visió de la premsa local i estatal sobre el fet migratori posa en evidència que els debats actuals no són res de nou. El debat sobre la immigració com a element d'oportunitat o com a problema per a la societat d'acollida queda reflectit al llarg del segle XX. El llibre finalitza amb unes reflexions de Cardús, director de l'obra, sobre la immigració del segle XXI.

La lectura del llibre ens permet reflexionar sobre el fet migratori, una qüestió plena d'actualitat i omnipresent en l'agenda política de les nostres societats, però alhora tan antiga com la societat humana mateix.

Salvador Cardús ens exposa com la immigració té dos vessants: el de l'immigrant, que decideix deixar la seva terra, el seu món, gairebé mai per voluntat pròpia, ja sigui per causes econòmiques o polítiques, però també el de la societat receptora, i ens demostra que, si aquesta no els admet (per interès o bé per solidaritat), l'emigració és impossible.

Cardús ens recorda que sempre els immigrants tenen problemes a l'arribada, ja que els cal acumular el capital suficient per tal de poder assolir un nivell de vida similar al dels autòctons de la seva mateixa classe social. La

immigració surt cara i no és fàcil, puix que significa la pèrdua de les condicions materials i culturals d'un entorn i la necessitat d'intentar integrar-se en un de nou, moltes vegades hostil i ple de problemes, entre els quals no és el més petit el del rebuig per part d'alguns autòctons, que veuen com el seu entorn es modifica per l'arribada d'aquests nous contingents humans. I sense oblidar, com ha passat a totes les onades migratòries, l'abús que patiren i pateixen els nouvinguts per part dels seus mateixos compatriotes, arribats abans que ells.

La pèrdua de les formes de vida del passat, per als immigrants i per als autòctons, és un element clau per a reconstruir una nova ciutadania que compregui el seu nou entorn i lluiti per millorar-lo, i que reconstrueixi una nova forma de vida digna, juntament amb totes les persones que ja ocupen aquest espai i amb les que hi puguin anar arribant. Cal que tots els ciutadans (immigrants i autòctons), en un termini adequat, tinguin els mateixos drets, car això els podrà fer partícips de la nova societat i, tal com diuen Delgado o Cardús: "Una persona no és immigrant per sempre. I, com hem defensat milers de vegades, tots els éssers humans som immigrants."

Catalunya és filla de la immigració i la seva capacitat d'integració democràtica dels nouvinguts farà possible la continuació d'una vida en llibertat i justícia cada vegada més gran –lògicament, si som capaços de lluitar per ella–. Per això, el coneixement que ens proporcio-

na l'obra de Cardús i dels investigadors del seu equip ens dona eines per a comprendre el passat del fet migratori i per a la construcció d'un futur molt millor.

El llibre, com diu Cardús, no és la història dels cent mil immigrants terrassencs del segle XX, però, de tota manera, recull les línies explicatives generals del fet migratori terrassenc. I això, per als que ens dediquem a la història social, és un magnífic resultat, que hem d'agrair als seus autors.

Manel Màrquez i Berrocal

CATANY, Toni; LLORCA, Vicenç. **Enric Monjo. La realitat de la figura.** Terrassa: Caixa de Terrassa; Barcelona: Lunwerg Editores, 2006.

Enguany ens retrobem amb un nou lliurament de la col·lecció de temàtica artística promoguda per la Caixa de Terrassa i l'editorial Lunwerg. En aquesta ocasió, l'escultura pren el protagonisme. Fins ara la col·lecció s'havia dedicat bàsicament a la pintura i només en una ocasió a l'arquitectura.

Aquest tretzè volum s'ha dedicat a Enric Monjo (1895–1971), escultor del començament del segle XX que, tot i ser fill de Vilassar de Mar, dedicà quinze anys de la seva vida a embellir l'interior de la catedral basílica del Sant Esperit de Terrassa. Aquesta empresa el vincularà a la nostra ciutat de forma molt profunda i el farà mereixedor d'alguna que altra retrospectiva i de mostres de

reconeixement en l'àmbit terrassenc. Aquesta publicació n'és un bon exemple. La col·lecció, que té com a finalitat bàsica la difusió del patrimoni artístic terrassenc, acull com a protagonistes artistes amb una forta vinculació a Terrassa, però també d'un fort ressò nacional i internacional. I aquest és el perfil de Monjo.

La seva trajectòria s'inicia de ben jove. Als onze anys ja modela les seves primeres figures i al 1911 sabem que comença les classes a l'Escola Llotja de Barcelona. Simultàniament col·laborarà al taller del conegudíssim Josep Llimona, promotor dels conceptes de mediterraneïtat i de classicisme, els quals influenciaran de manera decisiva les primeres obres de Monjo. Posteriorment, realitza l'ampliació d'aquests estudis i viatja a París, l'epicentre cultural europeu, on als voltants del 1920 visualitza tot el que s'està gestant. Parlem de "visualitzar" per a accentuar la idea del distanciament amb el qual observa les avantguardes. Fent un cop d'ull a la seva obra, ens adonarem que en tota la seva trajectòria no permet cap concessió a l'avantguarda. Aquesta aporta unes idees i una estètica que no comparteix i que aparta de la seva obra, tot situant-se en un estadi oposat. La seva obra beu d'altres corrents: el romànic, el classicisme del Renaixement i l'ampul·lositat del barroc, banyat d'una espiritualitat pròpia del Noucentisme que els seus mestres predicaven. Les seves figures es caracteritzen, en primer lloc, per la serenor més clàssica, capaç de transmetre

una profunda espiritualitat i una potent presència física. Cal tenir present que la tasca realitzada durant sis anys a les sales de disseccions de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona farà que el 1918 guanyi la plaça de professor d'escultura, en la matèria d'Anatomia. Més endavant, aquests coneixements li valdran el nomenament com a catedràtic numerari d'Anatomia Artística, a l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Jordi (1940). Aquest ampli coneixement del cos humà i la minuciosa observació fusionada amb la seva destresa tècnica, farà de les figures de Monjo un referent. Durant els seus anys de formació, continuarà recorrent món; la seva estada a Madrid serà clau. La trobada amb l'àmplia tradició escultòrica castellana ajudarà a refermar el camí escollit per l'artista.

La major part del llegat escultòric de Monjo la trobem a Catalunya. En són alguns exemples: la figura de sant Sebastià a l'església de Sant Fèlix, de Sabadell (1926); el Sagrat Cor de Jesús, a Sant Cugat del Vallès; la Mare de Déu i Pompona, la deessa romana dels fruits, entesa com a fecunditat i energia vital, del Pla d'Ornamentació de la plaça de Catalunya de Barcelona, al 1928, i el monument dedicat al músic Juli Garreta, a Sant Feliu de Guíxols, on ens mostra la seva faceta de retratista (1932).

També sobresurt el projecte del retaule del Sant Esperit, realitzat per l'arquitecte Lluís Bonet i executat per Antoni Vila i Arrufat i, evidentment, Enric Monjo, a Terrassa (1940-1955).

Paral·lelament, a Montserrat executarà l'estàtua jacent de l'abat Oliba (1946) i la Porta Angèlica de l'església del monestir (1953). A Barcelona, als jardins de Pedralbes, esculpeix un monument dedicat als Huntington (1954) i, a l'Ajuntament, la capella del Bon Consell (1958).

Pel que fa a l'àmbit internacional, destaca la seva vinculació amb París i els Estats Units. El 1954 els francesos coneixeran la seva obra, gràcies a l'exposició organitzada per l'Institut Francès de Barcelona al Cerle Volney de París, i això significarà la seva projecció definitiva. Cal tenir present que ens trobem al rovellet de l'ou de les avantguardes i que una exposició de les característiques estilístiques i ideològiques de Monjo aporta, com a mínim, un element de reflexió per a la crítica sobre l'art figuratiu religiós del moment i la seva relació amb l'art d'avantguarda. Com a tota manifestació artística, a l'obra de Monjo s'evocuen de manera sincera els ideals, les pors i els pensaments de l'artista i per a Monjo l'art esdevé el camí a la espiritualitat, entès com un exercici d'elevació espiritual cap al Déu cristià. Per aquesta raó la seva obra ens mostra aquesta forta convicció religiosa, embolcallada de fragilitat, en el cas dels cossos nus femenins clàssics; de fortaleza, en els retrats i les figures religioses, i de serenor, als conjunts escultòrics on és possible, a través de les figures, arribar a l'essència mateixa de la realitat i establir un lligam amb l'espectador, el qual passa a participar d'aquesta mirada eter-

na. Per a alguns defensors de l'obra de Monjo, aquesta és vista com un retorn a la tradició europea de l'humanisme clàssicista de signe cristià. I encara que les veus discordants no queden reflectides en aquest llibre, de ben segur que van aparèixer a les publicacions parisenques del moment. Confiem que París no va restar indiferent.

La dècada dels cinquanta suposarà per a Monjo una projecció internacional que culminarà als anys seixanta als Estats Units. Serà a ciutats tan importants com Nova York o Washington on es podrà contemplar el classicisme religiós tan característic de les obres de Monjo.

En aquesta breu ressenya no ens oblidarem de destacar l'excel·lent tasca de Toni Catany, que ens permet un càlid apropament a l'obra escultòrica d'Enric Monjo. Les seves fotografies ens mostren, per una banda, el detall en l'execució de Monjo i, per l'altra, una selecció personal de l'obra de l'escultor, tot aportant noves claus per a l'observació i la comprensió d'aquesta. Així, doncs, en una mateixa publicació podem contemplar dos artistes i dues disciplines, en una perfecta simbiosi. Hi observem com la fotografia és capaç de vèncer les dificultats que suposa l'embolcall escultòric i captar de manera suggeridora tots els matisos que l'autor pretenia mostrar.

I a aquells lectors amb ganes de descobrir de ben a prop l'obra de Monjo, els emplaço al museu dedicat íntegrament a la seva obra, a Vilassar de Mar, on trobaran unes cinc-cents obres que

comprenen tots els períodes, les temàtiques i els materials emprats durant tota la seva llarga trajectòria artística (www.diba.es/museus/monjo.asp).

Enric Monjo mor el 1971, però les mostres d'afecte i de reconeixement es repetiran. Una de les que cal destacar és l'exposició realitzada entre el final del 1995 i el començament del 1996, al Palau Moja de Barcelona i posteriorment al Centre Cultural de la Caixa de Terrassa. I, és clar, el llibre del qual us parlem, una recopilació gràfica molt acurada, ideal per a endinsar-se en la seva obra.

Montserrat Cuyàs Artigues

PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. **Maria Bigordà i Montmany. Testimoni d'una època obscura.** Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona, 2006. 94 p.

MARTÍNEZ GARCÍA, Domènec. **Celia García López. Una historia de remolinos de viento.** Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona, 2006. 157 p.

ESCODÉ I COMERMA, Montse; PALAU I ORTA, Josep. **Ignàsia Mirosa i Bohigas. Un camí de la por a la solidaritat.** Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona, 2006. 95 p.

El 12 de juny del 2006 va tenir lloc l'acte de presentació de les biografies de Maria Bigordà, Celia García i Ignàsia Mirosa. Aquestes tres històries de vida

ens presenten el testimoni de tres dones terrassenques que van lluitar contra la dictadura franquista.

Fabiola Gil, regidora de Promoció de la Dona de l'Ajuntament de Terrassa, al pròleg dels tres volums, expressa la intenció que té la publicació d'aquests llibres: es pretén contribuir a desvetllar el testimoni de tres dones "de la nostra ciutat que [són] testimoni de la lluita per la llibertat, la justícia i la democràcia que van viure moltes dones durant uns anys molt cruels i complexos, com van ser els de la Guerra Civil, la postguerra i la dictadura al nostre país".

L'obra *Maria Bigordà i Montmany, testimoni d'una època obscura*, l'escriu la Lourdes Plans, amb un elevat rigor científic. Els fets que viu la Maria hi estan curosament contextualitzats en l'època històrica que els envolta. El lector obté detalls i dades concretes d'aquest període. La forma meticulosa de treballar de Plans pot ajudar el públic no especialitzat a introduir-se en una època, tan recent com fosca, de la nostra història local.

Quant a la forma, l'autora escull, com estableix a la presentació, no filtrar la vida de la Maria, sinó presentar-la a través de les seves mateixes paraules. El llibre està ple de cites textuales, que mostren els seus records, amb la riquesa que comporta el material en primera persona.

La història *Ignàsia Mirosa i Bohigas, un camí de la por a la solidaritat*, l'escriuen la Montse Escudé i el Josep Palau. Així com la Lourdes Plans utili-

tza les paraules directes de la Maria, els autors, en aquest cas, elaboren una narració on barregen els fets històrics, que marcaran la vida de la Ignàsia, amb les seves percepcions i sentiments. Al llarg del llibre coneixerem els personatges que componien la seva família, amb la vinculació que tindrà cadascun d'ells amb les polítiques d'esquerres, als ambients culturals del catalanisme polític, al republicanisme i a la CNT, i, finalment, la manera com aquestes relacions els afectaran a les seves vides i a la de la Ignàsia.

Els autors també s'aturen a dibuixar el context històric, potser no tan exhaustivament com la Lourdes Plans, però parant especial esment al marc local i familiar. Resulta remarcable, també, la feina d'investigació que faran els autors per a seguir la pista de l'Herbert.

La història de la Celia Garcia, *Celia García López. Una historia de remolinos de viento*, l'escriu el Domènec Martínez. Està redactada en castellà i utilitza, en moltes ocasions, el llenguatge o les expressions de la protagonista mateixa. És el volum més extens i exhaustiu de tots tres. Repassa la vida de la Celia des de molts angles, contextualitzant al màxim el personatge. A més, aporta documentació, material gràfic i fotografies, que intercala al text i que serviran tant per a reforçar la narració com per a alimentar la curiositat.

El llibre està escrit des de les emocions, i les vivències personals de l'autor amb la Celia, però sense perdre el rigor científic. De fet, l'anàlisi de gènere que

fa és acurat, precís i detallat, tot dibuixant molt clarament la realitat que vivien les dones en aquell període.

Respecte dels continguts, podem observar que totes tres dones tenen en comú molts factors de la seva vida, i així ho va plantejar en Domènec Martínez a l'acte de presentació. Per una banda, creixen dins de famílies amb una ideologia manifestament d'esquerres; d'una altra banda, el "paisatge de fons", els fets històrics que marcaran les seves trajectòries individuals en un marc molt concret, que és sempre Terrassa; però, damunt de totes les coses, el que tenen més important en comú és el coratge i la determinació per a sobreposar-se a les adversitats i injustícies.

Tot i que les tres famílies pertanyen a entorns socials i geogràfics diferents, les seves inclinacions polítiques van fer que al final de la Guerra Civil visquessin una cruel repressió. Els pares de totes tres van ser empresonats. El de la Celia a més, va ser torturat, i alguns dels seus oncles van ser apallissats. Van assaltar la casa on vivia la Maria i la seva família. Per la seva banda, la Ignàsia era vigilada, sotmesa a escorcolls i a interrogatoris per sorpresa, a més d'estar exposada a possibles delacions.

La família de la Maria Bigordà, natural d'Ullastrell, treballava la terra i era força modesta econòmicament. De fet, la necessitat els va portar a buscar una casa perquè la Maria es poses a servir, als deu anys d'edat. El seu pare, el Pere, era militant de base de la Unió de Rabassaires i d'Esquerra Republicana de

Catalunya. Seria aquesta participació als sindicats i les seves idees d'esquerres el que el portarien a ser empresonat.

La Ignàsia va néixer a Terrassa, al “si d’una família de classe mitjana menestral, lligada de moltes generacions al món del tèxtil”, i molt vinculada a la ciutat. Durant la Guerra Civil, tant el germà de la Ignàsia, el Marcel·lí, com el seu pare, el Salvador, ocupen càrrecs importants a la ciutat. El seu pare va ser nomenat, l’abril del 1937, interventor delegat de la Generalitat de Catalunya a l’empresa col·lectivitzada Alfons Arnaus, i el Marcel·lí, a les darreries del mateix any, va ser secretari especial de l’alcaldia de Terrassa, dins les files de la CNT, encara que per poc temps. Aquesta forta implicació va portar el Salvador a la presó, mentre que el Marcel·lí va optar per exiliar-se.

La Celia neix a Abla, a Almeria. La seva família es dedicava al camp i tenien terres que s’havien de treballar. En ser la filla gran de quatre germanes, va haver d’assumir les tasques del camp als set anys. El pare de la Celia, l’Antonio, va ser segon alcalde d’Abla durant la guerra i va exercir accidentalment d’alcalde durant tres anys. També va participar a la “Junta o Comité Revolucionario”. En acabar la guerra, va ser considerat responsable de tots els excessos que s’havien produït al poble i, per tant, condemnat a mort. L’Antonio va tenir sort, ja que no es va arribar a executar la condemna, però, tot i així, es va estar més de set anys a la presó.

L’altra característica que comparteixen és l’entorn i la ciutat: Terrassa. Durant la Guerra Civil, Terrassa va ser una ciutat de rereguarda, fidel, com tota Catalunya, a la legalitat de la II República i de la Generalitat. Palau i Escudé expliquen com “la ciutat acollia nombrosos ferits, provinents del front d’Aragó. A mesura que els *nacionals* avançaven, el nombre de ferits s’incrementava i els hospitals de rereguarda no donaven l’abast.” Aquesta situació va marcar la vida de la Ignàsia, ja que va conèixer el brigadista eslovè Herbert Fornezzi, que estava hospitalitzat a l’Hospital de Sang del Gran Casino, i que “acabaria per prendre-li el cor i l’ànima. [...] La Ignàsia arriscaria més que la pròpia vida per ell.”

Con escriu Plans, a la postguerra, “la repressió ràpidament va prendre forma d’escarniment, partia del supòsit que tots els terrassencs que havien romàs a la ciutat durant la guerra eren com a mínim còmplices del que passava, si no directament implicats”. La Maria ho va viure en la seva mateixa carn. Durant la Festa Major de Terrassa del 1939, va ser detinguda. El que encara era el seu marit la va denunciar i un Tribunal Militar la condemnà a dotze anys i un dia, pel delictes d’auxili a la rebel·lió. Aquesta va ser, potser, una de les èpoques més doloroses de la seva vida. Li van prendre la seva filla i durant dos anys va complir condemna. Però també va ser l’època en què la Maria va aprendre a lluitar. Com ella mateixa diu, “en vaig entrar blanca i en vaig sortir roja”. En sortir, amb la

redempció de penes, va ser desterrada a Madrid.

Els anys de dictadura també van ser els anys de la Terrassa tèxtil, de les xemeneies, del soroll dels telers funcionant nit i dia i de l'arribada massiva de treballadors i treballadores d'altres parts de l'Estat. Com diu Plans, citant Llonch, "un dels factors més destacats i dinàmics fou el procés de feminització de la mà d'obra tèxtil durant la primera meitat del segle XX". L'experiència de la Celia i la Maria testimonien el que escriu Domènec Martínez: "las mujeres jugaron un papel principalísimo en el combate por las condiciones de vida más dignas y contra la dictadura. En la primera línea o en las tareas de apoyo a las actividades de Comisiones o del Partido (PSUC). Aunque no siempre (más bien muy poco) esta presencia activa haya sido suficientemente reconocida."

I això em porta a l'últim punt de coincidència. Per a mi, el que té més importància, i que comparteixen amb moltes altres persones que van patir la mateixa repressió: la capacitat de resiliència. Viure fets tan dolorosos que trenquen l'ànima, i tot i així ser capaç d'afrontar les adversitats i transformar-ho en solidaritat. A tots tres llibres queden reflectides aquestes experiències, amb diferents estils, però totes elles amb el valor intrínsec del testimoni de dones lluitadores. La recuperació de la seva memòria és bàsica si volem construir una societat basada en la igualtat, ja que fins al moment, el testimoni de les dones no ha estat prou reconegut. Com

escriu en Domènec Martínez, "enmendar esta anomalía constituye una reivindicación y una incitación para las nuevas generaciones de historiadores i historiadoras. Conviene darse prisa (y demandarlo a los responsables de las instituciones) para que no se pierda esta memoria viva."

Annabel Sesma

FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Ana. **El jardí de la memòria. El cementiri de Terrassa.** Terrassa: Ajuntament de Terrassa i Funerària Municipal de Terrassa, 2006. 269 pàgines.

"Solament entenen-los com a territoris públics, com a reserves verdes o com a parcs culturals, els cementiris poden arribar a perdre el seu classicisme consubstancial i esdevenir paratges igualitaris". Aquest *desideratum*, que trobem a l'epíleg del llibre, sintetitza la voluntat de l'autora a l'hora d'encarar l'estudi historicoartístic del cementiri nou de Terrassa.

Era previsible que la ventada de la gestió cultural i patrimonial que avui dia assota la matèria històrica més directament relacionada amb el quefer dels vius, tard o d'hora, arribés a la morada final que a tots ens espera. Així, no es dubta a qualificar el cementiri com "un dels museus a l'aire lliure més interessants de Terrassa" (p. 13). Aquesta potència explicativa de la necròpoli, segons l'autora, es deu al fet que "el jardí

funerari és, subtilment, el fidel negatiu fotogràfic del transcórrer històric i social de la comunitat” (p. 19). Un pressupòsit gnoseològic, per cert, compartit pel que es coneix com a “arqueologia de la mort”, tan emprada per a l’estudi de les societats àgrafes (també anomenades prehistòriques), que té en l’exhumació de cadàvers i l’estudi d’aixovars i dels elements arquitectònics de les tombes la metodologia principal. En aquest cas, però, i per a tranquil·litat de molts, no és objectiu del llibre valorar “la qualitat de les trajectòries vitals, professionals o cíviques dels que hi reposen, sinó que, exclusivament, s’intenta explicar com una comunitat tradueix urbanísticament i artística la forma de conservar el record dels difunts” (p. 14).

Fins a quin punt aquest bandejament invalida tant la voluntat que indicàvem al principi com el pressupòsit del qual parteix la mateixa autora és una qüestió que el lector ha de decidir per ell mateix. En tot cas, és innegable que Ana Fernández ha dut a terme una rigorosa recerca arxivística i una acurada anàlisi artística (el nodrit aparat crític i l’abundant bibliografia en dóna fe), si bé l’exercici de síntesi històrica que ens ofereix va perdent força a mesura que es va apropant al present més immediat. Així, els capítols dedicats a la tensió entre Administració civil i Església, pel que fa a la titularitat dels cementiris (p. 23-29), a la història del cementiri de Vallparadís (p. 31-54) i al servei de pompes fúnebres (p. 55-65), són un bon exemple de l’interès que pot suscitar l’estudi his-

tòric de les necròpolis contemporànies, ja que l’autora relaciona oportunament l’objecte físic amb la societat que el dota de contingut històric. Potser hauria estat interessant, al mateix temps que sí que es tracta l’evolució arquitectònica de les *cases de l'ànima* dels últims quaranta anys, continuar el mateix model d’anàlisi per al present més immediat. Ocupar-se, per tant, de valorar la gestió duta a terme pels *vius*, és a dir, per Funeraria Egarense, SA, des del 1965, i per Funerària Municipal de Terrassa des de fa una dècada (com sí que s’ocupa d’aquesta gestió per al segle XIX, al mateix apartat dedicat a les pompes fúnebres). Tanmateix, llavors, no fóra tan fàcil convertir aquesta matèria en patrimoni cultural capaç de transcendir el classisme social.

Aquest ideal igualitari inicial, de fet, contrasta amb l’elegant edició i el gran format del volum (sens dubte forçat per la necessària presència de fotografies). La lectura del llibre, així, mimetitzava (volgudament o no) la contemplació dels monuments que hi descriu. El lector, per tant, contempla el contingut del llibre. Fins a quin punt la contemplació és el millor mètode per a establir una relació crítica amb la matèria històrica, de nou, és una qüestió que el lector ha de decidir.

Certament, el format ajuda a valorar les apreciacions artístiques, quan l’autora descriu els diferents elements que componen el cementiri nou (part principal del treball): des del seu planejament inicial, dut a terme per l’arquitecte Viñals

entre els anys 1928 i 1932 (s'inaugurà el dia de Tots Sants d'aquell any), fins a la variada tipologia d'enterraments (nínxols, columbaris, mausoleus, etc.) i d'elements iconogràfics que trobem a les tombes. Aquí, sens dubte, és on l'autora aporta més novetats, ja que realitza un exhaustiu repàs a la nòmina d'arquitectes i d'artistes locals que, en l'àmbit del cementiri, han dut a terme una part de la seva obra. S'ofereixen, a més, enriquidores notícies biogràfiques i professionals sobre els diversos autors, a mesura que es van descrivint els elements sepulcral.

És en el context d'aquesta descripció urbanística i arquitectònica del cementiri que hi trobem l'únic apunt sobre un afer polèmic, relacionat amb el període més immediat. En concret, a l'apartat dedicat a la "reserva verda" (p. 119-123), es fa esment de la voluntat de renunciar a zones d'enjardinament a fi de garantir la vigència del cementiri, per part del Departament d'Urbanisme i en contra de l'opinió de la Funerària (p. 115-116). L'autora sembla prendre partit pels que volien mantenir la proporció inicial entre sòl urbanitzable i zona verda. De fet, la mateixa autora, al meu entendre de forma un pèl exagerada, arriba a qualificar com a "ecosistema" les varietats de flora i fauna que podem trobar al cementiri (p. 121). Potser tota aquesta qüestió sobre el valor dels cementiris com a "reserves verdes" i l'objectiu de la Funerària Municipal de "continuar considerant el cementiri com un jardí i una zona d'ús cultural"

(p. 120) s'hauria de plantejar no tant a l'entorn de la "simbologia botànica", sinó de la manca de previsió per part de les autoritats municipals respecte de les zones verdes i els "parcs culturals" a la *ciutat dels vius* (en favor de la concessió de sucoses llicències d'obres).

En resum, amb aquesta aportació hi trobem un bon treball sobre la història dels cementiris contemporanis a Terrassa. Especialment interessant, com no podia ser d'altra manera tenint en compte la formació de l'autora, és l'estudi artístic i urbanístic de les dues necròpolis que s'hi analitzen. Una altra cosa és pensar que l'objecte d'estudi sigui "el millor mirall de la pròpia existència" (p. 13) o que la *museització* del cementiri ajudi a superar el seu "classisme consubstancial", sobretot si ni tan sols tenim en compte les "trajectòries vitals" dels que hi reposen. O, encara pitjor, quan la mateixa autora emet judicis de valor que contradiuen el seu *desideratum*. Així, mentre que els "variats gustos" de la burgesia corresponen a "estils" i a "formes" neoclàssiques, modernistes o racionalistes, les classes populars (suposo, ja que l'autora no diu en cap moment qui ocupa aquests nínxols) recorren als "models igualitaris, que tenen en l'opció del nínxol la seva màxima expressió", tot fent entrar "el món necrològic en un curiós culte naïf a l'espontaneïtat domèstica decorativa", que acaba convertint els nínxols en "entranyables paraments de les llars on, al voltant de la televisió, es col·loquen sanefes de ganxet, figu-

retes, *souvenirs* o tot allò que configura l'aixovar biogràfic de la família" (p. 125-6).

Per què uns reten "culte" a "l'espon-taneïtat domèstica decorativa" i uns altres recorren a professionals que poden plasmar els diferents cànons artístics en voga a cada moment sembla que és una pregunta irrelevant per a l'anàlisi artística. Es tracta només d'una qüestió de multiculturalisme en el context d'una societat postindustrial? Darrere l'estètica s'hi amaga una consciència de classe? O, potser, la desigualtat socioeconòmica en vida té un corollari estètic i artístic en la mort? De ben segur que aquesta i d'altres explicacions no calen. Simplement, es tracta d'"abocar" a "l'espai públic" aquest "passat íntim" perquè esdevingui "Història" (p. 215).

Vicenç Ruiz

VALLS I VILA, Jaume. **Terrassa Solidària. La cooperació terrassenca amb el Sud 1995-2006.** Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Solidaritat i Cooperació, 2006. 212 p.

En motiu del desè aniversari del Programa de Cooperació Internacional Terrassa Solidària i de l'onzè aniversari del Consell Municipal de Cooperació, l'Ajuntament de Terrassa ha editat aquest llibre del periodista i tècnic de cooperació Jaume Valls i Vila. Mitjançant el present llibre, l'autor ha volgut donar a conèixer, en 212 pàgines, l'aportació

de la ciutat de Terrassa a la cooperació internacional, liderada des del 1995 per l'Ajuntament i en col·laboració amb les ONG i entitats solidàries de la ciutat, per tal de contribuir a l'eradicació de la pobresa i al desenvolupament humà, d'acord amb els Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni, de les Nacions Unides.

La ciutat de Terrassa té un important teixit de persones organitzades en ONG i entitats solidàries. Mitjançant el Consell Municipal de Solidaritat i Cooperació Internacional es coordinen les accions d'aquestes entitats, a fi i efecte de garantir una acció conjunta sota el nom de Terrassa Solidària.

Ens trobem davant un llibre amb un format del tot divulgatiu, molt plaer i accessible, tant en la forma com en la lletra. Primerament hi figura el pròleg, elaborat per l'actual alcalde de Terrassa, Pere Navarro i Morera, en el qual atorga un reconeixement al treball realitzat, però també anima a continuar progressant i ampliant la participació ciutadana. A continuació, una introducció de l'autor, que, des de la pròpia experiència, pretén donar a conèixer el treball realitzat durant aquests anys, un treball de memòria que serveixi de reconeixement a l'acció realitzada, però també d'exemple per a d'altres entitats o organismes que en puguin fer ús. Aquest llibre pretén ser una eina de divulgació no només entre els ciutadans, sinó, a més, ser una eina de sensibilització per a les escoles, principalment d'alumnes d'ensenyament secundari.

No és fins a passats aquests dos punts previs que trobem l'índex, el qual desglossa correctament els diferents punts del llibre, però la ubicació del qual, a fi d'acomplir el seu objectiu, s'hauria hagut de situar a l'inici del llibre.

Entrem en matèria, amb un petit esbós de l'estat del món i dels objectius que l'Organització de les Nacions Unides ha fixat per a l'any 2015, un horitzó de reducció de la pobresa a escala global. L'acció de Terrassa Solidària pretén contribuir a aconseguir, mitjançant la col·laboració entre els diferents nivells de l'Administració, les entitats locals i les ONG, l'assoliment dels Objectius de Desenvolupament del Mil·leni.

La solidaritat i la cooperació internacional dels terrassencs i terrassenques no s'inicia pas l'any 1995. Anteriorment ja existien entitats solidàries que, amb les seves iniciatives, volien col·laborar amb els pobles més empobrits del Sud. L'autor, abans de tractar directament el tema de la cooperació internacional i l'organització de la cooperació local, ens comenta la importància dels canvis produïts al llarg d'aquests anys a la ciutat de Terrassa, sobretot a nivell de població, ja que la ciutat ha canviat de fesomia i ha passat per innumbrables transformacions urbanes, però sobretot ha crescut en població, especialment en població d'origen estranger. Aquest increment de persones immigrants fa que els ciutadans de Terrassa s'hagin implicat de manera més activa en l'eradicació de les diferències entre el Nord i el Sud.

Situats a l'any 1995, i després de diferents accions i reivindicacions encaminades a fer que les administracions públiques destinessin el 0,7% dels seus recursos a la cooperació internacional al desenvolupament, podem posar un punt d'inflexió el dia 22 de novembre de 2005, quan té lloc el pacte entre l'equip de govern de l'Ajuntament i la comissió representativa de la Plataforma d'ONG i entitats solidàries. En virtut d'aquest acord, l'Ajuntament de Terrassa es comprometia a incloure una partida al pressupost municipal de l'any 1995, destinada a projectes de cooperació internacional i a crear un consell assessor en matèria de cooperació, del qual formarien part les ONG i les entitats solidàries de la ciutat, juntament amb els grups municipals del consistori que representen tots els ciutadans i ciutadanes.

A partir d'aquest punt, al llibre s'inicia la descripció de la creació del Consell Municipal, les seves funcions i la necessitat de crear una comissió on es detallin les sessions realitzades durant aquest període des del 1996 al 2006, de la mateixa manera que detalla a consciència totes aquelles persones que han integrat el Consell. I ens en fa un breu incís a l'apartat "Pressupost de Solidaritat: del 0,7 a l'1%", sobre l'evolució d'aquest pressupost.

Transcriu literalment el Programa Municipal de Cooperació, on l'Ajuntament remarca la importància d'enfortir el compromís social i d'avançar en termes qualitius, tot

impregnant el conjunt de les organitzacions i de les persones individuals. Proclama uns valors per damunt de tot: la lectura crítica de la realitat, el compromís social, l'acolliment migratori, el consum responsable, l'educació per la pau, la igualtat i la igualtat de gènere. Un dels eixos prioritaris d'acció del programa és la sensibilització ciutadana; l'autor hi dedica tot un apartat del llibre, donant a conèixer les desigualtats existents entre el Nord i el Sud, a fi i efecte de fer participants tots els ciutadans de les realitats que ens envolten i que necessiten la nostra atenció. La participació ciutadana és un dels pilars més importants de la cooperació internacional; sense ella, els projectes que es planten des de les diferents organitzacions que formen part de Terrassa Solidària no es podrien portar a terme i seria del tot impossible assolir els objectius del Mil·leni. Trobem un recordatori dels diferents cicles estables d'activitats que s'han realitzat durant aquests anys, com ara la Primavera i la Tardor Solidàries; les fires d'ONG i Entitats Solidàries, les campanyes de solidaritat i de respecte als drets humans, les accions de denúncia de situacions injustes. Molts dels que llegiran aquest llibre recordaran les mobilitzacions realitzades contra la Guerra de l'Iraq o contra l'oblit de l'Holocaust, o la campanya ciutadana per a l'abolició del deute extern dels països empobrits. Durant aquests anys, també s'han pogut veure un gran nombre d'exposicions, organitzades per diferents entitats de Terrassa, que ens han aprofitat a dife-

rents realitats i que queden clarament referenciades al llibre que ens ocupa.

I com es reparteix aquest 1% del pressupost municipal? Doncs el 80% dels recursos de Terrassa Solidària es destinen a l'execució de projectes de cooperació descentralitzada a comunitats del Sud. Es tracta d'accions de cooperació que es gestionen amb institucions o entitats dels països receptors, al servei d'una població o comunitat que en resultarà beneficiada. Es duen a terme projectes de cooperació des de dues línies d'actuació: la primera és la cooperació directa feta des de l'Ajuntament amb ciutats agermanades; la segona és la subvenció que s'atorga a projectes promoguts per entitats de la ciutat i que mereixen la confiança de l'Ajuntament a partir d'una convocatòria pública anual; a part de la col·laboració amb projectes d'entitats terrassenques aprovats pel Fons Català de Cooperació.

Durant aquests 12 anys de treball, l'Ajuntament ha assumit directament o ha ajudat a fer possibles uns 250 projectes de cooperació arreu del món, especialment al Magrib i a Sud-amèrica.

És gratificant descobrir que la ciutat de Terrassa està agermanada amb cinc ciutats d'arreu del món. Dues són europees: Pàmies (França, des del 1991) i Örebro (Suècia, des del 2003), que responen a projectes comuns en l'àmbit socioeconòmic, administratiu o de lleure. Les altres tres són agermanaments com a conseqüència de la solidaritat internacional: Granada (Nicaragua, 1989), Tetuan (Marroc, 2002) i Tecoluca (El

Salvador, 2004). L'autor ens apropa al punt d'origen d'aquesta interrelació i l'evolució del treball realitzat, els fruits d'un treball conjunt que ha fet que aquests agermanaments, tot i que no sempre han gaudit del mateix estat de bona esperança, s'hagin anat assentant amb el pas del temps i hagin permès millorar la vida dels seus ciutadans, encara que hagi estat a petita escala. També ens dóna a conèixer altres ciutats amb les quals s'hi han establert relacions.

L'augment de població immigrada que viu a Terrassa, procedent d'una gran varietat de països, fa que es plantegi l'assoliment de relacions estables amb diferents ciutats que responguin a les diferents procedències, com és el cas del Senegal.

A partir de la pàgina 85 hi trobem els projectes promoguts per les ONG i entitats solidàries, i hi descobrirem que fins a un 55% del pressupost destinat a la cooperació internacional es canalitza a projectes de cooperació al desenvolupament promoguts per les ONG i entitats solidàries de Terrassa. L'Ajuntament, des del Consell Municipal de Solidaritat i Cooperació Internacional, ha reglamentat les línies d'actuació i el procediment per a la sol·licitud, anàlisi, valoració i també el seguiment i justificació dels diners públics atorgats. Els projectes de cooperació es fan sempre en col·laboració amb una organització del país destinatari i tenen com a finalitat ajudar a l'eradicació de la pobresa des de diferents àmbits, com són la salut, l'educació, el foment

del desenvolupament local i l'atenció social, però principalment pretenen aconseguir l'autoorganització dels beneficiaris, i així aconseguir que puguin fer front a d'altres reptes comunitaris i que els projectes siguin autosostenibles. En aquest apartat del llibre, a part de descriure el procés que cal seguir per a l'elecció dels projectes, ens trobem un seguit de gràfics que pretenen ser una anàlisi dels projectes subvencionats, la descripció dels quals trobem de manera molt resumida al final del punt. Per una millor comprensió dels gràfics, hauria estat més recomanable una descripció de cadascun d'ells i un resum final dels resultats, ja que, de la manera que s'han situat, es barregen amb un altre text que no hi fa referència i, sense comentari explicatiu, algun d'aquests gràfics, per si sol, no s'acaba d'entendre.

Ens trobem, a partir de la pàgina 92, una llista de tots els projectes subvencionats des de l'any 1995 fins al 2006; l'autor ha escollit de cada any un projecte del qual fa una descripció més detallada dels resultats obtinguts, a tall d'exemple, i els ha acompanyat de fotografies de molts dels projectes que donen vida al text.

També és cert que la ciutat de Terrassa ha manifestat la seva solidaritat en diverses ocasions, amb motiu de les crisis humanitàries provocades per fenòmens de la naturalesa o per conflictes armats, mitjançant l'ajuda humanitària en casos d'emergència. Totes elles les trobem detallades al llibre i ens remarquen la importància de crear convenis per a l'acció

d'emergència, que permetin una millor actuació, més resolutiva.

Quan es tracta de cooperació internacional per al desenvolupament, des de Terrassa es té molt clar que s'ha d'actuar de forma coordinada amb altres institucions i agents que treballen en el mateix àmbit, com ara el Fons Català de Cooperació al Desenvolupament o la Diputació de Barcelona, que durant aquests anys han intervingut en molts projectes de forma conjunta.

L'associacionisme a Terrassa ha crescut amb el pas del temps: si l'any 1996 es podia parlar d'unes vint entitats, actualment n'existeixen quaranta-nou. La seva tasca és molt important, principalment de cara a la sensibilització dels ciutadans, per a donar a conèixer les realitats de les comunitats del Sud. Podem trobar una llista amb totes les ONG i entitats solidàries inscrites al registre municipal que participen al Consell, amb la seva adreça, telèfon i correu electrònic, que permeten que el ciutadà pugui conèixer el seu treball i objectius.

Durant aquests anys, els representants de l'Ajuntament de Terrassa han realitzat diferents visites institucionals als escenaris de la cooperació, i moltes personalitats de l'àmbit de la cooperació ens han visitat a Terrassa. L'autor ens les comenta breument i ens detalla de forma afectuosa el gran nombre de comunitats, poblacions, ciutats, regions i països d'arreu del món on, gràcies als anys de cooperació internacional, s'hi han establert lligams d'amistat.

Finalment, a les últimes pàgines, tot i que el llibre per si sol ja ho és, hi podem trobar novament una crida a la participació ciutadana, en què se'ns aporta un recull de vies a través de les quals podem aportar les nostres inquietuds i iniciatives com a ciutadans i ciutadanes.

La cooperació internacional té molts defensors i molts detractors, atès que no tots els projectes solidaris arriben a bon port i no totes les organitzacions dites "solidàries" tenen una finalitat solidària i social.

Sabem d'ONG els directius de les quals s'han embutxacat els diners dels seus socis, fent prevaler un interès lucratiu emmascarat amb campanyes de conscienciació i promoció de la participació dels ciutadans, que han fet impossible que els projectes que plantejaven es portessin a terme, en detriment de les esperances dels països receptors, i que han aconseguit posar en dubte l'honestedat d'aquestes organitzacions.

Tot i aquests fets, i sabent per sobre de tot que la cooperació internacional no s'ha de veure com l'única solució per a l'eradicació de la pobresa al món, hem de saber fer ressorgir de la foscor els resultats positius, doncs, mitjançant aquest llibre, podem veure que el treball fet des de Terrassa Solidària ha tingut els seus fruits, i encara que no tots els seus projectes han assolit els objectius esperats o no han quallat amb els objectius dels seus beneficiaris, sens dubte han contribuït a l'adaptació i millora de determinades condicions socials.

Possiblement la solució real passaria per la implicació dels organismes internacionals, dels països en una situació de desenvolupament, dels mateixos dirigents i de les mateixes poblacions dels països en via de desenvolupament, però és un treball a llarg termini. Aquesta tasca és necessària, però implica la lluita de més d'una generació per arribar a veure'n els fruits, i crec que no ens podem permetre la gent que es quedaria pel camí.

Sabem que la pobresa no és un problema uniforme i no podem posar totes les víctimes al mateix sac. L'ajuda s'ha d'adaptar a cada destinatari; així, un model únic no és vàlid per a realitats diferents. Tot i que no podem garantir ni l'èxit ni el fracàs d'un projecte a través del temps, i encara que ens és del tot impossible emetre un judici definitiu sobre la contribució de l'ajuda al desenvolupament, l'ajuda proporcionada ha contribuït i contribuirà a enfortir el creixement de la societat civil, ha permès que l'expressió organitzada de les necessitats ciutadanes porti millores a les seves vides, encara que hagi estat a petita escala. La intervenció de les institucions administratives donen legitimitat al poder establert mitjançant les lleis que multipliquen les garanties socials del ciutadà. Però, en definitiva, és el ciutadà el qui s'ha de sentir implicat en les propostes d'acció, participant-hi directament i esdevenint, així actor, de la seva mateixa actuació. Una premissa que s'ha de traslladar als destinataris dels projectes que plantegen les diferents en-

titats i organitzacions que conformen Terrassa Solidària, ja que el més important d'aquests projectes és aconseguir l'autoorganització i l'autosuficiència dels seus destinataris.

Som davant un llibre molt útil per a totes aquelles persones que vulguin descobrir el treball de Terrassa Solidària i a les quals els interessi aprofundir en l'evolució de la cooperació terrassenca. Però també es pot veure com una eina per a fomentar la participació i la implicació ciutadana, que contribueixi a trobar una via mitjançant la qual es puguin canalitzar les nostres inquietuds.

Cristina Soler Jiménez

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES

SERRAN I JIMÉNEZ, Bernat. *L'atletisme a Terrassa (1914-2005)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2006, Col·lecció "Terrassa Viva". 507 p.

L'atletisme a Terrassa (1914-2005) és una obra extensa i completa, escrita per un atleta, expert i gran coneixedor d'aquest esport a la nostra ciutat. El llibre es divideix en tres parts, les dues primeres en format paper i la tercera en un CD.

La primera part reconstrueix la història de l'atletisme terrassenc des de l'any 1914, amb les primeres referències escrites sobre la pràctica d'aquest esport fins a l'any 2005. El recorregut històric es concreta en els clubs, les seccions atlètiques dins d'entitats, les intal·lacions,